

SOCIOLOGIA DISTANȚEI*

Traian Herseni

Abstract. *SOCIOLOGY OF DISTANCE* Traian Herseni (1907–1980) was an illustrious personality of the Sociology School of Bucharest. Among Dimitrie Gusti's collaborators, Tr. Herseni was less than others confined to narrow monographic research and studies; he was equally concerned in general sociology questions and managed to elaborate his own perspective on social life synthesized in a treatise on sociology published posthumously (*Sociology. General Theory of Social Life*, 1982). The foundation of the treatise was laid by the studies published in the Cluj journal "Societatea de mâine" [Tomorrow's Society] in the 30s, including the one whose text is given below, focused on social distance.

Distance phenomena are, according to Tr. Herseni, a significant constitutive element in social relationships. Social distance and the related issues should be approached and analyzed in scientific studies, and become a topic of research in social sciences. As far as social distance is concerned, Tr. Herseni has identified the following categories: 1) space distance, generating issues related to the sociology of space, namely social acts that can be fully or partially understood or explained but by nearness and/or remoteness in space (traveling – ways and means of communication; nearness – social phenomena generated by space proximity: vicinity and its forms of manifestation); 2) social distance, namely the distance between social strata, classes, castes, and various social categories, a purely emotional distance manifested by disdain, envy, class struggle, etc.; 3) personal social distance, that is the distance originating in individual features, generating authority, prestige, fear, submission, etc.; 4) psycho-social distance, an "in reverse" distance, such as manifested in case of respect, love, etc. (master-disciple, master-apprentice, father-son relationships); 5) social distance to strangers, which raises several sociological questions (hospitality, assimilation, boycott, etc.) and, in his opinion, is a kind of fusion of the previous four.

Keywords: *space distance, social distance, psycho-social distance, personal distance, sociology of the stranger.*

Toți sociologii care s-au ocupat de raporturile dintre indivizii purtători de viață socială – un exemplu reprezentativ e von Wiese – au constatat că între oameni

* Acest text reprezintă reeditarea studiului publicat, în serial, în revista clujeană interbelică „Societatea de mâine”, cu următoarele subtitluri: *Sociologia distanței*, VII, 1931, nr. 3–4, p. 76–78; *Sociologia spațiului*, VII, 1931, nr. 5, p. 113–114; *Sociologia vecinătății*, VII, 1931, nr. 6–7, p. 141–142; *Distanța socială*, VII, 1931, nr. 10–11, p. 247–249; *Alte distanțe sociologice*, VII, 1931, nr. 16–17, p. 313–314, (Editor text și rezumat de Andrei Negru).

există și trebuie să existe, pentru o bună funcționare a societății, o anumită apropiere și o anumită depărtare. O justă balansare a distanțelor asigură sănătatea și normalul. Vom căuta să desprindem câteva din cele mai de seamă aspecte ale problemei distanțelor, vom înfățișa noi temeuri și vom schița noi perspective. Contactul direct cu realitatea socială, datorită cercetărilor monografice, ne-a servit și aici de bună călăuză, căci nu există nicio promovare a cunoașterii în afară de observația științifică a lucrurilor.

Indianul Rabindranath Tagore, gânditorul cu tainice și adânci resorturi sufletești, – după ce a cunoscut deopotrivă de luminoși farmecul contemplărilor orientale, înfrățirea realului cu neantul, îndumnezeirea prin extazul mistic, cât și sandala de aramă a Occidentului imperialist, rădăcinile înfipte voluntar în real, subordonarea rațiunii la legile logicii: Apusul, – a pus în cumpănă și pe unul, și pe altul și a rostit sentința noastră de condamnare. Europa a crescut între ziduri, civilizație ei e civilizație de cetate, orizontul ei brusc înstrâmtat de piatră, vânturile din larguri și din depărtări se curmă în pragul porților – strâmtoare, egoism și abrutizare.

Dar Tagore a fost destul de indulgent. Zidurile între care s-a format spiritualitatea Occidentului nu sunt barem nici de lărgimea zidurilor de cetate, sunt minuscule îngrădiri de casă și poate numai pereți simpli de odaie. Nici aer. Nici cer, nici lumină. Civilizația europeană e cu bază de civilizație domestică. Sociologia culturii apusene va trebui să înceapă cu sociologia „casei” (în sensul antic de „domus”).

Și totuși, lăsând la o parte pe Tagore, procesul acesta este foarte firesc. Omul în plenitudinea sensului de om nu se naște de la început așa cum un anumit umanitarism diletant ar vrea să ne convingă. Omul a fost întâi membru al clanului, al tribului, al familiei, al nației, al statului. A trebuit să treacă prin grupe crescânde de socialitate ca să se lege de umanitate, iar el să câștige o valoare în sine. Lévy-Bruhl (1927) dovedește cu material abundent că noțiunea de individ nu există în fazele inferioare de civilizație. Valoarea omului nu se trage din calitatea de om, ci din cea de părtaș al comunității sacre. Când e ucis, îl răzbună grupul întreg, pentru că el, grupul, a fost lezat prin reprezentantul său. Dar ceea ce este deosebit de important să reținem: nu nașterea materială creează participarea la grup, ci inițierea. Copilul până la ceremonia inițierii nu este om, abia în urmă; ceremonia inițierii înseamnă nașterea oficială, atunci ia act grupul de existența lui. Dreptul roman, incomparabil mai evoluat decât al sălbaticilor din Australia, dădea posibilitate tatălui să recunoască sau nu copilul nou născut: participarea fiului la grupul familial era un act de voință al tatălui. Târziu, ca o grea cucerire a evoluției sociale, omul a câștigat o valoare în sine. Numai când diviziunea travaliului social s-a impus până la maximum posibil, când calitatea de om a rămas singura notă comună a membrilor societății, a trecut omul pe planul întâi al preocupărilor sociale și a fost erijat în ideal moral, în valoare socială (v. Durkheim). Individualismul și întreaga masă de valori legate de el n-a fost posibil în faza în care oamenii se aseamănă între ei, în care toți stăteau pe același plan funcțional, pentru că oricine putea fi înlocuit cu oricare, pentru că nu se distanțaseră unul de altul, formau haosul social al egalității prin similitudine. Diviziunea socială a rupt

planul comun, a creat solidarități organice de grupe avizate una la alta, a creat distanța și prin aceasta ordinea și progresul social. La formarea individualismului însă a mai contribuit un factor, complet neglijat, poate tocmai unde e la îndemâna oricui să-l vadă: faptul că oamenii au trăit în parte izolați. Care ar fi fost aspectul civilizației dacă oamenii n-ar fi trăit din cele mai primitive timpuri în colibe, în case, în adăposturi restrânse? Dacă cel puțin o parte din zi n-ar fi petrecut-o obișnuit în spațiul restrâns și banal? Răspunsul nu e greu de dat. Dacă adăposturile ar fi fost mai mari, pentru un număr urcat de indivizi, s-ar fi constituit o permanentă stare de mulțime, un spirit scoborât de masă. Efectul ar fi fost dezastruos – se știe efectul anihilant al masei asupra individului, sufletul e redus la notele comune, adică cele primare, instinctuale. Chiar fără aceasta, viața socială este viață de înaltă tensiune sufletească – nu putem sta multă vreme în încordarea ce ne-o produce supravegherea semenilor. Cazul concludent al timidității socotită ca o nevroză, ca o scădere a puterii sufletești (anormalul dovedește normalul), – „neputința de a acționa înaintea oamenilor, abulia socială constituie esența timidității. Turburarea aceasta joacă un rol considerabil la aproape toți bolnavii psihostenici; sunt puțini aceia care, la un moment dat al existenței lor și câteodată în tot timpul vieții, să nu fi fost reduși la neputință și mai ales să nu fi fost amuțiți de către timiditatea lor. Să nu poți cânta la pian față de martori, să nu poți scrie dacă te privește cineva și mai ales să nu poți vorbi în fața cuiva, să ai glasul răgușit, ascuțit sau să rămâi afon, să nu mai găsești un singur gând de exprimat când știai atât de bine înainte ce trebuia să spui, este soarta comună a tuturor acestor persoane, e povestea banală pe care o povestesc toți” (Janet, 1924, p. 81 – v. și Blondel). Avem nevoie imperioasă de o destindere, de un „relâche” social. Altfel cădem în animalitate, ne abrutizăm. Se cunoaște ce atmosferă de vulgaritate se creează într-o cazarmă sau în cămine și internate. Diviziunea socială a distanțat indivizii, pe o parte, apropiindu-i, pe altă parte, mai trainic, într-o solidaritate organică. Mai era nevoie de o altă distanțare, sufletească, pe care numai spațiul o putea crea, ca să ieșim din sfera de observație a unuia (sau) altuia. O soluție ar fi fost dispersia în grupuri mici, intime, pe o mare întindere spațială, însă ar fi prezentat un grav inconvenient în apărare. Coliba sau casa care ne lasă cât se poate mai apropiați, fără ca totuși să ne mai putem urmări și supraveghea, a fost soluția cea mai bună. Astfel, casa este un mijloc minunat și pe deplin eficace de protecție nu numai împotriva intemperiilor, ci (și) a individualismului în fașă și condiția de dezvoltare a lui cea mai favorabilă. Viața omului s-a bifurcat puternic în viață publică și viață privată, ultima făcând posibilă pe cea dintâi. Viața privată îi dă atmosferă de iubire, de înțelegere, de intimitate și reconfortare sufletească. Viața privată îi permite relaxarea. În mulțime poate să apară cu atitudini, gesturi și comportări selecționate – scapă astfel de batjocură, de egalizare; câștigă personalitate, pe care apoi și-o întărește acasă, când poate să-și îndrepte privirile spre sine însuși și poate să-și cultive o viață interioară. Ne propunem o analiză mai amănunțită pentru altă dată – aici reținem că distanțarea echilibrată între oameni a făcut posibile o serie de valori culturale de mare importanță. O distanțare echilibrată, pentru că una prea mare ar

duce la dezmembrarea societății, la neîncredere și ignorare reciprocă, iar una prea mică la vulgarizare și banalizare („nimeni nu e profet în țara lui” sau cazul oamenilor mari în fața alor casei: „Anatole France în papuci”). O parabolă a lui Schopenhauer se aplică perfect aici: Într-o iarnă grea, o turmă de arici s-au trezit vârându-și țepii unul într-altul – a trebuit din nou să se depărteze...Și tot așa până ce au ajuns la apropierea și depărtarea convenabilă ca nici de frig să nu sufere, dar nici țepii să nu-i mai jeneze. Același adevăr e valabil și pentru grupurile mai mari. Gințile s-au închis în cetăți pentru o mai bună apărare, dar astfel și-au strâmtat orizontul în suprafață, câștigând în adâncime. După ziduri, individualitatea grupului și-a putut da, adăpostit, toată măsura, creându-și o civilizație originală. Mai târziu, națiunile și-au făcut granițe și ele, și a fost un alt principiu creator de cultură originală. Astfel, se trece de la grupuri mici la altele din ce în ce mai mari și pentru fiecare se cere o lungă educație, până când se va ajunge la măsura de a cuprinde în raza de interes întreaga umanitate. Omul a trebuit să fie întâi redat lui însuși, apoi îndreptat în afară cu toată puterea lui de înțelegere simpatetică spre cei deopotrivă cu ei.

Dacă peste tot în viața socială găsim distanțe și probleme ridicate de ele, credem necesară o cât de sumară cercetare a lor. Mai întâi, se simte nevoia unei clasificări. Pentru că sub aceeași denumire de distanță pot intra în sociologie lucruri profund diferite. Iată cele mai de seamă: 1. Distanța geometrică, pe care vom numi-o *distanța spațială*, este întinderea obișnuită cuprinsă între două puncte; ea pune probleme destul de grele societăților, dacă n-ar fi decât problema căilor de comunicație; 2. Distanța între grupele sociale, între clase, caste sau diferitele categorii sociale, distanță pur sufletească manifestată prin dispreț, invidie, luptă de clasă etc., vom numi-o *distanță socială*; 3. Distanța creată de calitățile personale, particulare ale indivizilor, tot sufletească, dând naștere autorității, prestigiului, fricii, supunerii etc., pe care o vom numi-o *distanță personală*; 4. Relația de distanță cu sens invers, depărtarea prin respect, apropierea prin iubire etc. – ex. raporturile magistru-discipol, maistru-ucenic, părinte-copii, – pe care vom numi-o *distanță psiho-socială*; 5. În sfârșit, *distanța provenită din calitatea de străin*, pentru care n-avem o denumire proprie, dar care ridică probleme sociologice destul de interesante (ospitalitatea, asimilarea, boicotul etc.) și care este un fel de sinteză a celorlalte patru. Vom căuta să stăruim asupra fiecăreia din aceste probleme în cele ce vor urma.

SOCIOLOGIA SPAȚIULUI

Începem studiul sociologic al distanței prin sociologia spațiului. Clasă aici toate faptele sociale care nu pot fi înțelese și explicate, fie total, fie în parte, decât prin distanța metrică obișnuită – depărtarea și apropierea în spațiu. Capitolul este destul de cuprinzător, cum ne vom convinge imediat, dar noi ne vom rezuma deocamdată la o simplă schiță de orientare generală.

Omul duce, datorită structurii sale biologice, o existență spațială. Este strict legat, din acest punct de vedere, de mediul cosmic, de natura înconjurătoare, socotită nu numai ca sursă de trai, ci și ca întindere pură. Faptul n-a putut rămâne fără un puternic răsunet social, pentru că purtătorul viu, elementul dinamic al tuturor societăților este individul-om. El realizează istoric și geografic societatea și-i înfige pecetea acestei realizări empirice. Nevoia de hrană și îmbrăcăminte, de o parte, imposibilitatea de a găsi întrunite pe un petic restrâns de pământ toate cele trebuincioase vieții, de altă parte, au creat omului nevoia deplasărilor. Spațiul a devenit o problemă socială față de care poate că diferitele tipuri de societăți reacționează cu mari variații, dar ceea ce trebuie să reținem e că reacționează oricum. Astfel, prima mare problemă a sociologiei spațiului e problema deplasărilor sub dublul aspect al căilor și mijloacelor de comunicație. Soluțiile variază cu fazele civilizației, cu fiecare tip mai însemnat de societate. Popoarele de tot primitive reacționează asemenea animalelor; umbletul pe jos, un simț dezvoltat de orientare, căutarea vadurilor la râuri sunt mijloacele cele mai simple ce le stau la îndemână. Dar chiar din fazele acestea – atât cât cunosc istoria și etnografia – reacția a mers mai departe. Îmblânzirea animalelor, întrebuintarea unora la călărie, jug și ham, plutele și bărcile pe râuri, poteci, cărări cu stabilitate variabilă le cunosc mai toate popoarele știute de noi. Fazele sătești, țărănești cunosc drumul, podul, nava și căruța. Antichitatea romană, o civilizație rurală adaptată nevoilor de război, a cunoscut șosele și poduri monumentale, animalele de tras și călărie, carul sub aspecte diferite. Fazele industriale orășenești pun la contribuție descoperirile tehnicii și ale științei: aburul, explozibilii, electricitatea. Tracțiunea animală este înlocuită cu cea mecanică; epoca drumului de fier, a vaporului, a automobilelor și avioanelor e în continuă și splendidă dezvoltare. Tabloul, oricât de succint ar fi, ne înfățișează suficient linia de mișcare a problemei. Posibilitățile de a cuprinde spațiul au crescut din ce în ce până în clipa când nu se mai pune deloc sub forma aceasta: întreg pământul, social, ne este azi accesibil. Din clipa aceasta, problema spațiului s-a schimbat într-o problemă de timp: timpul necesar pentru a străbate depărtările. Între Franța și noi, de exemplu, până de curând se întindeau linii de kilometri, azi ne despart câteva băți de ceasornic. America nu mai e lumea (de) dincolo de mări, ci continentul pe care-l ajungem în numărul din ce în ce mai redus de ore.

Dar ce au de-a face toate acestea cu sociologia? Nu e greu să lămurim. I. Toate sunt răspunsuri ale grupului, sunt opere colective, deci capabile să caracterizeze societatea respectivă. Individul izolat n-ar crea niciodată o șosea sau un drum de fier, nici n-ar putea și nici nu i-ar folosi la nimic; 2. Toate comunicațiile îndeplinesc importante funcții sociale (economice, comerciale, culturale etc.). Omul și-a construit drumuri pentru că a avut nevoie de ele; 3. Toate determină în chip și formă viața socială, sunt cauze producătoare și condiții necesare ale multor fenomene sociale. Dacă dezvoltăm aceste trei puncte, lămurim câteva dintre cele mai de seamă probleme de sociologia spațiului.

Toate formele de rezolvare a nevoii deplasărilor, așa cum ni se prezintă azi, sunt reacții profund sociale. Lucrul nu e greu de demonstrat. O șosea, nici ca realizare, date fiind dimensiunile ei, nici ca tehnică, nici ca întrebuințare nu este operă individuală. Toate drumurile fac legături între grupuri, deservesc societatea, în care se integrează cu toate rosturile lor. De aici (se) naște dreptul de a caracteriza o societate după aparatura comunicațiilor pe care o deține. Într-adevăr, între diferitele elemente constitutive ale întregurilor sociale există o strictă interdependență funcțională. Când găsim șosele bine construite și bine întreținute, avem dreptul să afirmăm lucruri hotărâte și despre administrația, și despre economia, știința și tehnica acelei societăți, deci să-i stabilim cu o mică aproximație gradul de civilizație, faza de dezvoltare în care se află.

Dar ce arată mai hotărât caracterul de socialitate al comunicațiilor este dezvoltarea lor după o structură adânc ierarhică (altfel inexplicabilă). În ce privește calitatea și chiar cantitatea comunicațiilor, este de observat că ele se etajează după o gradație strict socială. Drumurile, de exemplu, nu se construiesc intensiv pe o porțiune delimitată și apoi să se întindă mai departe, ci pe straturi de importanță și practicabilitate foarte diferite. Într-o țară vom găsi șosele naționale, din care (o) parte se continuă internațional, șosele județene, vicinale, comunale etc., și ele sunt de o calitate cu atât mai bună, cu cât sunt puse în serviciul grupurilor sociale mai mari și mai însemnate. Așa se face că drumul de fier București–Berlin se parcurge în 33 ore, iar Făgăraș–Târgu Jiu peste Turnu-Roșu cam în același timp, deși prezintă o diferență enormă de depărtare kilometrică. Distanța în timp, creație a societății, nu mai coincide cu distanța în spațiu, creație a naturii. Ruptura s-a făcut puternic și definitiv, jocul liniilor de demarcare ne poate sluji ca mijloc în caracterizările noastre sociologice.

Vestigii despre stadiul în care grupul nu se interesa decât de drumurile care îl serveau direct și exclusiv găsim și în societățile mai înaintate sau cel puțin intrate în sfera de influență a lumilor progresiste. Cercetarea monografică a satului Drăguș (Făgăraș) ne-a scos la iveală drumuri interioare (ulițe și hudite) care scăpau obligațiilor satului ca totalitate de a le întreține și repara prin prestație. Sunt străzile lăturalnice întrebuințate numai de locuitorii respectivi (câtă vreme pe cele principale le folosesc cu toții), străzi locuite îndeobște de foștii iobagi, care și prin aceasta scapă interesului colectiv dirijat de boieri (numele ardelenesc al țăranilor liberi). Câtă cale de aici până la grija orașelor de a-și construi și întreține fiecare porțiune de șosea, indiferent de folosul grupului întreg. Tot acolo am găsit căi și poduri de hotar pe care nu le repară nimeni decât în timpul muncii mai importante și fără niciun caracter de obligativitate. Dat fiind și sistemul tarlalelor în exploatarea pământului, o parte din căile acestea, deși întrebuințate într-o măsură oarecare, au un aspect pronunțat de primitivism și părăsire. Fenomenul a fost verificat în toate cercetările noastre monografice. Deci încă o dată, starea generală a drumurilor ne indică starea economiei respective (în cazul concret: a economiei rurale), a administrației și a stărilor de drept, cultură și civilizație.

II. Nu numai originea, dar și funcția comunicațiilor este socială. Funcțiile lor cele mai pline și obișnuite sunt de comerț și de război: circulația și expansiunea mărfurilor, ușurarea deplasării marilor armate. Este interesant de urmărit dezvoltarea paralelă a comunicațiilor cu dezvoltarea economiei și a sistemelor de război. Economia casnică și războiul primitiv aproape că n-au nevoie de niciun fel de comunicație în afară. Economia urbană și războiul de cetăți și fortificații își întind nevoile pe o scenă mai mare, comunicațiile cresc. Economia națională și războaiele cu efective puternice impun o mare dezvoltare de drumuri și transmisiuni. Și, în sfârșit, economia mondială și războaiele cu același caracter impun savante și complicate sisteme de comunicare; producția își caută debușeuri tot mai departe, concurența și natura mărfurilor impun o exactă utilizare a timpului, războiul angajează un număr tot mai mare de trupe, unelte și armament, întinde fronturile pe spații din ce în ce mai mari, încât ajungerea la timp, cât și coordonarea eforturilor reclamă deplasări repezi și legături sigure. În războiul mondial, o cale ferată care a permis înflorirea ușoară a trupelor și aprovizionarea lor cu hrană și muniție a adus tot atât de mari servicii ca cel mai admirabil curaj ostășesc sau cea mai genială idee tactică.

Dar nu numai mărfurile și armatele călătoresc pe drumuri, ci și ideile. Datorită marxistilor și lui Vidal de la Blache, adevărul acesta a devenit popular. Deodată cu marfa, negustorul poartă și bunurile culturale; marfa o vinde pe bani, cultura, fără să-și dea seama, o răspândește prin influență. Dar, cu vremea, ideile au părăsit căruța negustorului și au început să umble pe picior propriu. Azi, modele, ideile, sentimentele, concepțiile, religiile etc. călătoresc pe toate drumurile pământului în căutare de alți slujitori, amatori, credincioși sau fanatici.

Statele moderne cuprinzătoare și centralizatoare n-ar fi posibile fără comunicațiile de care dispun. Numai acestea permit transmiterea legilor, a ordinelor, a instrucțiunilor pe întreg teritoriul național și asigură astfel unitatea conducerii și omogenitatea formelor sociale (cultură, administrație, politică etc.).

Nu exagerăm deloc susținând că hărțile drumurilor ne indică albiile marilor curente comerciale și culturale, că fiecare oprire bruscă a drumului indică și o oprire a întinderii civilizației. Nimic nu era mai firesc într-o civilizație unică de genul celei romane ca „toate drumurile să ducă la Roma”. Metropola lumilor își întindea puterea peste largă ei împărăție numai cât își putea întinde și drumurile: acestea îi permiteau oricând mari revărsări armate, observația continuă, pedeapsa și recompensa, ordinul și stăpânirea, comanda supremă.

III. Comunicațiile mai sunt și cauza multor fenomene sociale. „Unde trece drum de fier, toate cântecele pier” ne spune plastic poetul. Într-adevăr, una din cele mai importante urmări ale căilor de comunicație este omogenizarea societăților. Particularitățile locale dispar, obiceiul constant și datina bătrână sunt înlocuite cu moda trecătoare, venită din alte părți. O serie de fenomene economice își trag originea de la aparatura comunicațiilor. Se cunoaște o teorie populară a rentei, care cu destul temei o pune pe socoteala naturii și a depărtării căilor de comunicație; în

orice caz nu se poate imagina o teorie a prețurilor, a debușeurilor, a producției fără să se țină seama de acest element. Dar, încă o dată, negoțul este strict determinat de comunicații. Lucru pe care l-a surprins admirabil și gândirea populară. „Cine-a făcut cârciuma-n drum, n-a făcut-o de nebun; și-a făcut-o de cuminte, cine-o trece, în ea să cânte.”

Toate migrațiile și mișcările populațiilor urmează linia mare a drumurilor. Prin aceasta un studiu de morfologie socială, așa cum o concepe școala durkheimistă, este imposibil de realizat fără un studiu prealabil al drumurilor. Centrele de drumuri, nodurile de comunicație sunt de regulă și mari aglomerații de populație. Căile și mijloacele de locomotie sunt cele care hotărăsc în mare parte volumul, densitatea și mai ales mobilitatea socială. Prin acestea înrăuresc indirect soarta unor serii întregi de fenomene sociale: ideile egalitare și libertare, diviziunea travaliului social, politica de stat, economia națională și mondială, umanitarismul și solidaritatea socială în cercuri din ce în ce mai largi etc. Problema nu e de loc ușor de urmărit, mai ales în detaliile ei, însă rămâne o obligație a sociologiei să nu treacă peste ea. Ar fi în detrimentul explicației științifice a realităților.

Dar sociologia spațiului nu se isprăvește cu problema comunicațiilor. Depărțările și spațiile au mai provocat și alte reacții sociale. Ca să fiu câtuși de puțin complet, ar mai trebui să schițez problema vecinătăților, a străzii, a cartierelor, a granițelor naturale etc. Aceasta însă într-un număr viitor.

SOCIOLOGIA VECINĂTĂȚII

Continuăm sociologia spațiului cu problema vecinătății. Depășim astfel studiul fenomenelor sociale provocate exclusiv de întinderea geometrică, dar ne menținem totuși, cu anumite rezerve, deși către granițe, tot în interiorul acestor probleme, pentru că vecinătatea, deși fenomen complex și variat, este prin însăși esența ei supusă condiționărilor spațiale. De aceea își are metodologic locul bine precizat aici, în studiul distanței, după cele câteva considerații de sociologia comunicațiilor.

Vecinătatea înseamnă apropierea în spațiu și o atitudine bazată pe acest fapt. Presupune deci doi sau mai mulți termeni alăturați și o relație socială între ei, fie simplă, fie dezvoltată până la tipul maxim, de însumarea lor într-o unitate superioară: *societatea vecinală*. Clasificăm deci aici toate fenomenele sociale apărute sub influența apropierei în spațiu. De aceea, trebuie să distingem riguros fenomenele vecinale pure de o întreagă categorie numai aparent vecinale. De exemplu: dacă gospodăriile unui sat intră în relații de ajutoare bazate numai pe faptul alăturării lor în spațiu, alăturare întâmplătoare, necăutată, fenomenul e vecinal; la fel, vecinale sunt legăturile pe care noul chiriaș al unei case mari le leagă cu ceilalți locatari numai și numai pentru că se găsește acolo. Dar îngrămădirea voită a bogătaşilor într-un anumit cartier, ca să se afle cu cei deopotrivă, este un fenomen în primul rând de clasă, doar pe un plan secundar e și vecinal. Tot așa, vecinătatea între

frați sau rude, bazată pe scindarea moștenirii de la ascendenți identici, este un fenomen de rudenie, nu de vecinătate propriu-zisă. Diferența e fundamentală: *în cazul vecinătăților, relațiile sociale apar numai pentru că termenii se găsesc în apropiere, în toate celelalte cazuri ei, termenii, se găsesc în apropiere pentru că se caută sau se găseau anterior într-o relație socială.*

Altă precizare: vecinătatea nu e un fenomen restrâns la o anumită fază sau stare socială, cum ne-o prezintă cu predilecție sociologia veche germană. Nu este numai un fenomen sătesc, cum susține de ex. Ferd. Tönnies: „Vecinătatea constituie caracterul universal al conviețuirii sătești, în care apropierea locuințelor, comunitatea de hotar a câmpului sau chiar numai arăturile megieșe cauzează nenumărate contacte între oameni, deprinderi și cunoștințe intime între ei” (1920, p. 12–13). Spațiul nu este limitat, încât fenomene apărute din cauza locului ocupat în spațiu pot apărea și apar pretutindeni, la sat, la oraș, între provincii, țări, continente. *Vecinătatea e un principiu sociologic general.* Păreră ce-și face loc din ce în ce mai mult în știința nouă – ex. Max Weber sau H. Rüssel (1928), un elev al lui von Wiese.

Cum se manifestă vecinătatea? Evidențiat, ca o asociație economică. Dar o asociație economică specială, anume: de ajutorare reciprocă intermitentă, excepțională. Max Weber observă just că „acțiunea vecinală nu este regula, ci, fie chiar o tipic repetată, excepție” (1922, Cap. *Nachbarschafts gemeinschaft*). Satisfacerea nevoilor de fiecare zi cade în sarcina comunității familiale casnice. Numai când prin întâmplare aceasta își întrerupe o clipă funcția, fie pentru că i se reclamă un fapt peste puteri, fie că a suferit vreo piedică diversă puțin însemnată. În satele noastre de ex. vecinele se ajută cu mălai în cazurile rare când au neglijat să ducă din timp la moară și au rămas o seară fără mămăligă. Raportul acesta vecinal e raport de contract tacit bilateral: *do ut des*. Nu e filantropie, nu e altruism, nu e sentimentalism, e asociație de interes: vecinul e indicat prin spațiu să ne fie primul post de ajutorare, se recurge deci la el în chipul cel mai firesc, pe simpla bază a principiului economiei forțelor.

Vecinătatea întrece însă întotdeauna forma economică, ea este o grupare socială de primul rang și ca atare o problemă sociologică-tip.

În cercetările noastre monografice conduse de prof. D. Gusti, am găsit o formă de asociație vecinală de mare interes științific în comuna Drăguș-Făgăraș. Acolo străzile (ulițele) sunt constituite în „vecinătăți” și au un caracter de organizație socială obișnuielnică mai vastă (deși în decădere). Ele au în frunte câte un „tată de vecini”, – organ de conducere și execuție al vecinătății, ales anual printr-un soi de licitație publică: cel care dă mai multă băutură (rachiu), un chip prin care își manifestă multe stări sociale primitive bogăția și puterea față de semenii; palid, reamintește parcă „potlatchul” popoarelor nou-civilizate, în care „se găsește peste tot ca rit esențial distribuirea și consumarea în comun de alimente...”, ca semn al puterii sociale (vezi G. Davy, 1922). Vecinătățile drăgușene își repară drumurile ce la aparțin și toate muncile publice ce le revin exclusiv ca

întrebuințare; la prestația generală, primăria împarte drumurile de reparat pe vecinătăți (nu pe gospodării), iar acestea le împart pe vecini. Este astfel unitate administrativă; tații de vecini îndeplinesc un rol îndepărtat, analogic cu al ajutorilor de primar. Vecinătatea orânduiește înmormântările: săparea gropii și purtatul sicriului la cimitir. Tatăl de vecini desemnează pe cei cărora le-a venit rândul. În altă parte vecinătățile au proprietăți mobile comune, de ex. mese, tacâmuri etc. necesare la nunți, la pomeni etc. În orice caz, formează sfatul străzii în toate chestiunile comune. De notat că alegerea tatălui de vecini se face în stradă ca să se asigure libera concurență; în casa unuia, obligațiile față de gazdă ar stânjeni supralicităția. Tatăl de vecini, odată ales, e scutit de prestație și orice altă muncă comunitară. Viața vecinală nu se oprește însă la această organizație. Gospodarii se ajută între ei la munci, își fac fântânile cu „clacă”, femeile se strâng în „șezători” pe străzi, se ajută la ocaziile mari (preparatul nunților, înmormântărilor etc.). Fenomen general în satele noastre. De ex. la Runcu-Gorj vecinele se ajută cu ocazia nunților la preparatul mâncărilor etc.

Viața în același spațiu dă vecinătăților un același „stil de viață”, cum observă Th. Geiger (1928, p. 70). Se ajunge până la o conștiință locală a străzii sau a părților de sat, fapt ce apare regulat în satele de tip răsărit, fără ca să fie o raritate în cele adunate sau compacte. Satul Fundu Moldovei (Bucovina) se împarte în „poporul de sus” și „poporul de jos”, purtând o vie concurență la alegerea primarului, ducând o viață proprie particularizată în petreceri separate, ajutoări închise etc. Ajută la aceasta și faptul că mărimea satului i-a silit să-și construiască biserici și școli pe grupuri restrânse (iar bogăția le-a permis).

Strada mai prezintă un aspect sociologic interesant de relevat. Așezarea caselor față în față și alăturat (cum le știm), lăsând loc străzii pentru uzul comun, a format un fel de coridoare ale vieții sociale și a dat naștere la fenomene și reacții sociale specific de stradă. Strada apărută din nevoie de orânduire în spațiu a gospodăriilor a silit viața socială să se adapteze. În orașe, străzile ridică probleme complicate de circulație, de igienă socială, de moravuri etc. Există un negoț de stradă, obiceiuri de stradă, manifestații de stradă etc., toate fenomene care au suferit schimbări din partea spațiului, fără îndoială, dar mai mult în forma decât în esența lor. Prin aceasta scapă capitolului de față.

Ca să terminăm capitolul vecinătăților, să subliniem raporturile de vecinătate între sate, orașe, provincii, țări și continente. Avem de-a face cu o adevărată ierarhie vecinală și cu cât urcăm mai sus relațiile sunt mai abstracte, mai anonime și formale. Satele au un fel de patriotism local, cum se exprimă Rüssel (1928, p. 36). Se disprețuiesc adesea între ele și se dușmănesc uneori de moarte. Certuri și procese pentru liniile de hotar, pentru apă, munți etc. sunt întâmplări foarte obișnuite. În formă mai ușoară disprețul se manifestă prin anecdote și porecle batjocoritoare. Pe de altă parte, între satele vecine se formează o conștiință comună, conștiință generală vecinătăților de orice grad, care se manifestă însă puternic, de obicei departe de locul care i-a dat naștere. La București, Moldova

adună și împacă pe moldoveni, la Paris, România pe români, sau în America, Europa pe europeni. La bază e tot stilul comun de viață, determinat de conviețuirea în limitele aceluiași spațiu, în proporție indirectă cu mărimea (cu cât spațiul e mai mic, vecinătatea e mai puternică și influența ei e mai mare și invers).

Am înfățișat astfel schematic problema spațiului în sociologie, prin ce are ea mai caracteristic, rămânând ca opera de prelucrare și speculație teoretică s-o facem mai târziu, la concluziile generale.

DISTANȚA SOCIALĂ

În studiul sociologic al distanțelor, problema ce urmează s-o tratăm acum este, în afară de orice îndoială, cea mai de seamă, cea mai interesantă. Ea depășește câmpul științelor obiective și dezinteresate, pentru a domina, deopotrivă, practic și teoretic. Rangul ei e polivalent – sociologic, politic, etic și mai ales de concepție de viață, de filosofie socială și de trăire în societate. De aceea, n-am să pot spune că nu amestec evaluări cu constatări, că nu înlocuiesc uneori faptul împiedecat cu sloboda dorință de mai bine, că unei prezentări reci și savante n-aș prefera verbul înflăcărat de apologie sau ura reținută și violentă a rechizitoriilor. Și totuși. Oare nu e blestemul științei sociale să-și refuleze stăpânitor indignările, să-și îndiguiască orice judecată de evaluare, înfățișându-se doar în crusta uscată și decolorată a adevărului de constatare, adeseori negarantat de nimic?! Și încă o dată, nu totuși. Blestemele se pot schimba și în binecuvântări. Obiectivitatea cerută de alții, de ceilalți, nu acoperă întotdeauna însuși adevărul. Adică adevărul pur, care când e vorba de chiar viața noastră nu poate fi niciodată un adevăr rece și străin, ci un adevăr cald, un adevăr al nostru, născut din durerea noastră, din umilința și din setea noastră de dreptate și perfecționare. O analiză stăruitoare și independentă, cu egală dragoste pentru adevărurile științei și realitatea ce studiem, poate să însemne, nu o dată, revărsări de lumină plină. Noi atâta putem. Reformatorilor practici, luptătorilor sociali le revine sarcina ultimă și cea mai grea: să curme un rău, când există, să realizeze o dorință, când e dreaptă.

Oamenii sunt toți deopotrivă. Prin prezența lor pe pământ, prin identitatea lor de esență, prin rațiunea și spiritualitatea lor, de aceeași structură. Din om, tu, om, să nu-ți faci unealtă; din semenul tău om, neom, pentru că și tu și el sunteți scop în sine, cu egale drepturi de a vă aparține singular. Acest adevăr e un imperativ categoric al rațiunii practice. O spune un mic burghez și mare filosof: Kant. Dar planul imperativelor, fie cât de categorice, este altul decât cel al realităților vii, al realităților de fiecare zi. Oamenii cu „perspective de broaște”, cu „apetituri tari”, cu „îmbolduri nedisciplinate” în anarhia psihismelor nediferențiate au creat distanța socială, depărtarea de la semen la semen, neînțelegerea, ura, invidia, disprețul și lupta între egali. „Homo homini lupus” – rostea sentențios Hobbes. Limbajul acesta e prezent în toate păturile societății ținute la distanță, scoborâte sub drepturile lor, sub demnitatea lor. Într-adevăr, oamenii trăiesc de la începutul cunoscutelor

începuturi ale lor pe tabere, în caste și clase suprapuse, pe partide și mai ales divizați în conducători și conduși (ceea ce e de acceptat), în stăpâni și supuși, cu corelatele lor greu de evitat și greu de suportat, în bogați și săraci, exploatați și exploatați, umilitori și umiliți, nedrepti și nedreptățiți, zbiri și martiri. „Istoria tuturor societăților de până azi este istoria luptelor de clasă” – constată K. Marx și Fr. Engels în celebrul „Manifest comunist” (1848). Iar K. Kautsky adaugă: „Formele luptei de clasă se schimbă și ajung din ce în ce mai înalte, din acte răzlețe de deznădejde sălbatică ajung acțiuni plănuite ale unor mari organizații, antagonismele rămân însă și devin din ce în ce mai aspre.” Nicio direcție n-a înfățișat în științele sociale cu atâta putere de adevăr, plasticitate, durere, pasiune și nobilă indignare depărtările create de oameni și consecințele grele ale acestor depărtări ca marxismul. Chiar terminologia e dintre cele mai pregnant distanțiale. „Muncitorul devine sărac lipit pământului; el se coboară tot mai jos sub condițiile propriiei sale clase.” Sau „puterea politică în înțelesul ei adevărat este puterea organizată a unei clase pentru apăsarea alteia”, – iată fraze întâlnite la fiecare cotitură de gând în lucrările socialiste. Și ele exprimă de cele mai multe ori exact structurarea societăților omenești pe un principiu de depărtare prin antagonism, subordonare, exploatare și nedreptate.

Dar să procedăm ceva mai metodic. În loc de o definiție puțin grăitoare, prefer un exemplu viu și colorat care să ne plaseze în problemă prin trăire și intuiție. Îl găsim într-o scriere germană (Gierlichs, 1928). Autorul intră cu alții în sala de dans a unui sat din populație amestecată: muncitorească și țărănească. Muzica era tocmai în pauză. Toți stăteau. Izbea imediat faptul că la mese ședeau numai țărani sau numai muncitori. Chiar sala era împărțită pe mese muncitorești și țărănești. Când începu muzica deosebirea se rupse, granițele căzură; oamenii se invitau reciproc și fără preferință la dans, dar până atunci deosebirea fusese dintre cele mai aspre și bine marcate. Iată un fapt divers care ne deschide perspective largi spre o lume care trăiește pe pături cu rupturi greu de trecut între ele, cu o distanță socială precis și chiar supărător definită. Cazul citat nu este însă o excepție. Care dintre noi, sub înrâurirea educației, sub teroarea opiniei sociale (care în realitate este opinia clasei noastre), nu ne-am jenat să stăm de vorbă cu un muncitor de fabrică prost îmbrăcat sau cu un țăran într-o stradă sau un local cercetat de „lume bună” și, rușinându-ne poate interior, n-am ocolit privirea unui prieten de altădată, acum „rău famat”. Să se gândească fiecare de câte ori în viață, sub tema privirilor celor de-o seamă, n-a tratat urât și nedrept și n-a ținut la distanță semenii de ai săi, fără alt motiv decât că s-ar putea „face de râs”. Democrația cu principiile ei egalitare și libertare a sfârșit osatura rigidă a treptelor de netrecut, dar, cu o altă mobilitate, e drept, a păstrat distanțele în toată varietatea lor dăunătoare. Ce trebuie să reținem în știința societății e lipsa de unitate armonioasă a vieții sociale de până acum. Manierele de distanță constituie antagonisme acute între stările sociale (vezi pentru amănunte Duprat, 1928), bariere grele care grănițuiesc lumi adeseori cu punțile ridicate, înrâiri inutile și

neînțelegeri păgubitoare. Duprat menționează just: „În toate chestiunile sociale nesocotirea atât de frecventă a factorului moral joacă un rol considerabil și creează antagonisme adeseori mai grave decât opoziția intereselor curat economice” (1928, p. 14). Ești gata să ierți cuiva că e bogat, dar că te tratează „de sus”, că te privește „peste umăr”, că te disprețuiește, nu.

Odată liniile de distanțare create, viața socială se orânduiește după ele. Sunt prea multe faptele de acest fel ca să le cităm barem în cadrul unui articol. Trecem în revistă pe cele mai interesante. Nicăieri nu există o singură morală socială. Cea mai grea consecință a distanțelor sociale este divizarea, sfărâmarea chiar a tratamentului moral. A. Vierkandt găsește trei morale sociale, după cum cineva este părtaș al grupei noastre, al societății mai mari, dar totuși în legături cu noi, sau străin complet de noi. În primul caz, morala e completă, solidaristă, cu un caracter de sacrificiu și dăruire; în al doilea, morala, dacă se mai poate numi așa, are mai mult un caracter de drept, e legală; în ultimul, omul e (luat) pur și simplu ca lucru (Sachmoral) (1928, p. 394 și urm.).

E cunoscută ca un răsunset filosofic al vremii sale împărțirea moralei, după Nietzsche, în morală de sclavi și morală de stăpâni. Nietzsche (1886) propovăduia ultima, ca o distincție a supra-omului – în realitate ea există pur și simplu. O pagină luată la întâmplare din Marx ne înfățișează în toată goliciunea ei realitatea aspră a capitalismului stăpânitor, reducând omul prin munca lui la element de marfă. „Utilizarea forței de lucru, iată munca. Cumpărătorul forței de muncă o consumă, făcând pe vânzător să muncească. Acesta din urmă devine astfel forță de lucru manifestată prin acțiune, ceea ce nu fusese până atunci decât putere” (1867, Cap. V.). Munca se cumpără, muncitorul e element de schimb ca oricare altul: un plug, o farfurie sau un ceas de buzunar. Niciun fel de diferență, afară de jocul valorii după necesitățile pieții. Unde e morala de sclavi? Nietzsche nu-i decât un apologet al capitalismului în ascensiune, deghizat în filosof, e un gânditor burghez.

O altă consecință e divizarea politică și socială pe partide. Ce e un partid? Definiția cea mai completă pe care o cunosc e (cea) a profesorului D. Gusti (1922): „partidul politic este o asociație liberă de cetățeni, uniți în mod permanent prin interese și idei comune, de caracter general, asociație ce urmărește în plină lumină publică a ajunge la puterea de a guverna pentru realizarea unui ideal etic social.” Și tot D-sa precizează: „Un partid politic are totdeauna rădăcini adânci, necesare în viața socială, anume atât în substratul ei economic, concentrate sub formă de interese, cât și în cel sufleteș, cristalizate în idei.” „Antagonismul partidelor...își are rațiunea socială în antagonismul intereselor și ideilor contradictorii ori opuse sociale.” La baza partidelor stau distanțele sociale. Și W. Riehl (1858) menționează foarte bine că fiecare stare socială tinde să guverneze, să stăpânească pe celelalte, dar nici aristocrații, nici burghezii, nici țăranii n-au avut vreodată tendința să atragă întreaga societate în cercul stării lor sociale, pentru că s-ar fi nimicit pe ele însele (întrucât existența lor rezidă tocmai în această opoziție și delimitare). Deci niciun partid de guvernământ de până acum nu și-a pus programatic desființare distan-

țelor, ci, dimpotrivă, le-a întărit ca să-și mențină propria existență. Singura excepție o face socialismul ca reprezentant al societăților viitoare.

Problema mai prezintă însă un aspect interesant în mecanismul de apropiere a distanțelor. Castele sociale (care sunt un principiu răspândit de organizație socială în anumite faze de dezvoltare) nu permit niciun fel de trecere de la una la alta. Ele sunt sfere ermetice închise (vezi Bouglé, 1927). Aici deci problema nu se pune. Clasele sociale străvechi, bazate pe ereditate, au un caracter apropiat de al castelor. Azi, în societățile europene clasele au porțile larg deschise. Între ele, depărtările, deși bine marcate, totuși nu sunt prea mari. Aceasta dă naștere la o mobilitate socială foarte vie, mai ales în sens „vertical”. Ascensiunea repede a celor de condiție inferioară favorizați de împrejurări sau căderea celor din treptele superioare sunt fenomene întâlnite la fiecare pas (Sorokin, 1927, citat de Duprat). După război, mai ales, evenimentele s-au precipitat într-o vâltoare de răsturnări sociale din cele mai frapante. Ca fenomene mai izbitoare: „cascada tronurilor” și participarea la conducere a elementelor celor mai de jos (mai ales în Rusia). Tot aici trebuie să amintim de una dintre legile imitației stabilite de G. Tarde (1890): legea cascadelor. Clasele sociale ierarhizate își au stilul lor de viață caracteristic. Bazați pe acest fapt, indivizii din clasele inferioare tind să imite pe cei din clasele superioare ca să se confunde și să identifice cu ei. Moda cade de sus în jos. Legea aceasta, deși ingenioasă ca tot ce a scris Tarde, este falsă. Dacă n-am aminti decât încercarea contrară a claselor cu număr redus de membri de a se comporta cât mai la fel cu cei de jos, dar numeroși, în sistemul democratic al sufragiului universal. La noi, de ex., portul hainei țărănești de către unii politicieni ca un omagiu (adus) maselor de alegători în mare majoritate țărani sau batista și alte fantezii de culoare roșie pentru alegătorii muncitori.

În sfârșit, pentru că problema în ansamblu e pusă, putem încerca să indicăm câteva dintre soluțiile ei practice și să stabilim mai ales ce anume trebuie soluționat.

Societatea, prin natura ei, înseamnă organizare. Asta o diferențiază de turmă, de castă sau masă. Din această cauză, distanța este un principiu universal și necesar de existență socială, este semnul tipic, caracteristica definitorie a societății în genere. Iată afirmația care trebuie să stea la baza oricărei discuții în marginile realității. Reforma socială care n-ar ține seama de acest fapt părăsește domeniul experienței, trece în tărâmul utopiei, al irealizabilului. Însă între o cumpănire justă și între o exagerare nestăpânită sunt deosebiri și trepte ce nu trebuie niciodată străbătute. Distanța socială, așa cum o întâlnim în experiența istorică, – determinată strictă a timpului – se prezintă cu enorme deformări, cu fețe prea mult exagerate. Problema practică consistă deci într-o dreaptă echilibrare a depărtărilor între oameni. Soluția anarhistă cere desființarea oricărei puteri de stat, a oricărei stăpâniri, dar ea nu și-ar avea aplicabilitate decât într-o omenire ajunsă la cel mai mare grad de personalitate morală în sens kantian – autoritatea exterioară, heteronomă, să se interiorizeze, să devină autonomă. De aceea, nicio soluție care cere îndepărtarea oricărei conduceri, ruperea barierelor între conducători și conduși, nu este decât un vis, nu urmărește decât o himeră. Soluția dramatică crede că desființează depărtările

supărătoare prin principiul libertății și al egalității de drept, cele două mari achiziții ale Marii Revoluții franceze. Democrația degenerază însă foarte repede în demagogie (fapt pe care îl observa încă și Aristot) și mai ales într-un abuz al principiului individualist care desființează, pe de o parte, chiar puterea publică ce ar trebui să-i garanteze integritatea (vezi Hubert, 1926) și care, pe de altă parte, prin aplicarea lui generală, aduce elemente contradictorii în constituția aceleiași societăți. Pe baza aceasta s-a făcut critica democrației în anii de după război și s-au făcut două mari încercări, încă în plin curs de dezvoltare, de a o înlocui prin noi formule de organizație socială: fascismul și comunismul. Primul încearcă să redea societății autoritatea necesară, să dea omului cuprins în corporație mai multă importanță decât omului în calitate lui de om pur și simplu. Cel de al doilea, pe baze marxiste, așteaptă fericirea socială de la desființarea proprietății individuale, piedica cea mai mare, cea mai grea de învins în drumul de izbândă al ideilor egalitare și libertare. Firește că fiecare dintre soluții are câte o parte mare de adevăr, fiecare căutând să înlăture barem o parte din multiplele depărtări care rod ca o boală grea omenirea zilelor noastre și au ros omenirea tuturor timpurilor. O conducere este necesară, dar conducerea să aparțină celor mai buni, celor mai capabili, celor mai drekți. Depărtarea prin selecție dreaptă nu mai este o povară pentru nimeni. Dar clasa umiliților, a nedreptățiților, a celor care n-au de lucru sau mor de foame, a exploataților de tot felul trebuie să dispară. În jurul acestei probleme cresc azi toate idealurile sociale, idealuri care deschid noi orizonturi de lumină și frumusețe omenească.

ALTE DISTANȚE SOCIOLOGICE

Concentrez într-un singur articol, sumar, cele ce proiectasem să scriu în mai multe. Motivul? Ultimele evenimente în viața socială mondială, ca și în viața noastră națională fac până și pe cercetătorul sociolog cu preocupări preponderent teoretice să dea o atenție deosebită actualității, să interpreteze în lumina științei realitatea momentului, fenomenele concrete ale zilei.

Câteva exemple. Externe: 1. *Problema Rusiei*. Până acum de curând putea fi desconsiderată. Rusia era săracă, prinsă într-o zguduitoare frământare de politică internă, în permanentă stare de revoluție, nu constituia în mizeria și tragedia ei fără seamă niciun pericol. Acum însă e hotărâtă să se refacă cu orice preț și depune în acest sens eforturi cu adevărat uriașe; încearcă în proporții grandioase să se construiască pe un plan unic în istoria lumii. Pe o carte necunoscută încă decât destinului, Rusia își joacă ultimul noroc în cumpăna istoriei și a vieții. Se va prăbuși? Europa va putea fi atrasă cu ușurință în prăpastia ei incendiară (nimic nu va putea să o oprească, de la nimic). Va izbuti? Europa capitalistă-burgheză va avea în față un inamic temerar, refăcut economic, înprospătat moral. Rusia devine din ce în ce o problemă a Europei. Și, poate și mai mult; 2. *Solidarismul european*. Economia

mondială nu mai permite „splendide izolări”. Uniunile se impun cu necesitate. Uniuni agrare, uniuni vamale etc. iau naștere și trebuie să ia naștere. În fața concurenței de nemăsurată putere a celorlalte continente, Europa trebuie să-și coordoneze eforturile, să facă front unic în fața pericolului comun, să se organizeze. Europei i se dispută azi primatul economic al lumii. America tinde în ritm accelerat să se constituie în centrul economic al globului și nu mai este [un] secret pentru nimeni că prin aceasta și cultura își va schimba din vechile metropole. Lupta aceasta pune o serie întreagă de probleme de care nicio știință socială nu se poate dezinteresa.

Schimbarea de atitudine a Americii prin propunerea Hoover, criza mondială care se răsfrânge și asupra pieței naționale, Liga Națiunilor cu imensele ei eforturi de a asigura pacea lumii sunt tot atâtea probleme ale timpului asupra cărora științele sociale sunt datorare să stăruie și să le rezolve în latură teoretică.

Interne: 1. Ultimele alegeri și guvernul Iorga au actualizat discuția următoarelor probleme: problema democrației; valabilitatea parlamentarismului; viața de partid și oportunitatea votului obștesc într-o țară needucată politicește; problema curentelor extremiste: antisemitism și comunism. 2. Criza economică în care ne zbatem pune chestiunea refacerii rezezi, discuția procedeeelor clasice și a încercărilor de ultimă necesitate. Epoca postbelică a trecut, războiul cu toate repercusiunile mult prelungite nu mai poate fi o scuză perpetuă a frământărilor de azi; e nevoie în fața altor vremi să schimbăm metodele și poate oamenii. Sau, 3. Multiplele probleme culturale, căci în acest sens avem atât de puține realizări serioase. Și viitorul ne asigură o veșnică împrosptare de probleme.

Distanțele sociologice le vom relua într-o lucrare mai mare, cu aplicații speciale la satul românesc (în cadrul lucrărilor întreprinse de Institutul Social Român, secția pentru monografiile sociologice).

I. *Distanța personală*. Anticul istoriograf Tacit povestește cum o trupă în dezordine, gata să părăsească poziția întărită, a fost oprită pe loc datorită unui din comandanți care a barat ieșirea culcându-se la pământ. Niciun soldat n-a cutezat să părăsească peste corpul acestui bărbat viteaz, încercat în războaie și bun camarad. Iată un exemplu-tip de distanță personală. Nu gradul – influența celorlalți comandanți încetase definitiv –, ci prestigiul personal, calitățile omenești au restabilit ordinea răsturnată. Dacă trupa cuprinsă de panică ar fi dat înapoi în fața celor ce o comandau, pentru gradul lor, aveam de a face cu o distanță socială.

La baza distanței personale stă sentimentul de teamă și respect, recunoașterea unei forțe sufletești stăpânitoare, în ce privește pe cei slabi; sentimentul de superioritate, de forță care te așază mai sus, îndepărtează ca să domine, la ceilalți.

Sociologia studiază problema aceasta, din punctul său de vedere, la capitolul *autorități sociale*. Într-adevăr, în orice așezări sociale există o seamă de indivizi care, fără să fie investiți cu vreo putere publică, au totuși puteri imense, înrâuriri sociale considerabile. Ei sunt autorități sociale (nu publice) și sunt factori de mare importanță în explicația vieții sociale. Situația lor e desemnată în psihosociologie

prin noțiunea de *prestigiu* (despre care există literatură multă și interesantă), iar mecanismul de funcționare socială se face prin concurență socială, prin defăimare, prin subordonare socială etc.

II. *Distanța psihosocială*. Studiem relațiile între oameni întemeiate pe dublu și invers sens – apropiere sufletească foarte mare cunoscută sub denumirea de *intimitate* și depărtare în același timp – pe o categorie întreagă de fapte oprite social. Exemple clasice: raportul magistru-discipol, părinte-copil. Discipolul e cel mai aproape de magistru pe întreg domeniul învățaturii care îi leagă. Secrete de artă, de tehnică, inițiere totală în lumea valorilor comune și totuși subordonare prin respect, îndepărtându-se în tot ce e lumesc și profan. Copilul față de tată are o poziție asemănătoare, poate afla toate secretele mari ale tatălui, dar îi rămân străine multe din actele de alt ordin. De ex. nici fiului, nici discipolului un om nu-și povestește aventurile de dragoste sau isprăvile de beție, deși e gata să le mărturisească oricărui străin. Cauza e în natura însăși a legăturii: apropiere pe latura precisă ce-i adună, depărtare în tot ce nu privește direct această legătură. E caracterul specific al relațiilor psihosociale.

III. *Sociologia străinului*. Străinul, sub aspectele multiple în care ne apare în viața socială, pune multe și interesante probleme sociologiei. Ar merita un studiu integral și detaliat. Mă mulțumesc aici să amintesc de paginile minunate ale lui G. Simmel (despre străin) din tratatul faimos de sociologie. Străinii sunt de mai multe categorii: Cei cu desăvârșire străini, oameni pe care îi știm că există undeva, dar n-avem cu ei niciun fel de relație, propriu-zis social ei nici nu există. Apoi, străinii care vin la noi și se duc mai departe, trecătorii. Străinii care vin și rămân. Și străinii născuți în grup, dar rămași străini. Fiecare categorie de străin ne înfățișează relații caracteristice, o cauzalitate proprie și un sens aparte. Sociologia trebuie să le lămurească pe toate.

Sociologia străinului însumează partea cea mai mare din distanțe. Există calitate de străin bazată pe distanța spațială, pe depărtarea fizică. Doi oameni de aceeași naționalitate, religie, cultură, profesie locuiesc în ținuturi depărtate, nu se cunosc, sunt străini. Altcineva, fără niciuna din aceste proprietăți, poate să ne fie aproape pentru că locuim împreună, ne vedem, ne cunoaștem. Mulți ne sunt străini din cauza distanței sociale: clasele de jos pentru aristocrația înfumurată sunt mai străine decât aristocrațiile altor țări, ele constituie o altă lume, o altă morală, o altă comportare decât față de ai noștri.

Care sunt cauzele pentru care cineva e socotit într-o societate străin, în ce moment această calitate încetează, când e socotit asimilat, când se contopește definitiv în rândul celorlalți – iată câteva din problemele mari pe care le pune sociologiei existența străinilor în viața socială.

Cercetările monografice ale Institutului Social Român au obținut și pentru sociologia distanțelor mult și interesant material – publicarea lui sperăm că nu va întârzia. Se va vedea abia atunci cât folos teoretic prezintă contactul obiectiv, prin observația integrală cu realitatea socială vie.

BIBLIOGRAFIE

- Bouglé, C. (1927). *Essai sur le régime des castes*. Paris: Felix Alcan.
- Davy, G. (1922). *La Foi jurée*. Paris.
- Duprat, G. (1928). *Les classes sociales*.
- Geiger, Th. (1928). *Die Gestalten der Gesellung*.
- Gierlichs, W. (1928). *Kategorische und persönliche Distanz*.
- Gusti, D. (1922). *Partidul politic*. Editura I.S.R
- Hubert, R. (1926). *Le principe d'autorité dans l'organisation démocratique*, Paris.
- Janet, P. (1924). *Les Névroses*.
- Lévy-Bruhl, L. (1927). *L'âme primitive*, Paris: Alcan.
- Marx, K. (1867). *Das Kapital*.
- Marx K. & Engels Fr. (1848). *Manifestul partidului comunist*.
- Nietzsche (1886). *Aşa grăit-a Zarathustra*.
- Riehl, W. (1858). *Die Bürgerliche gesellschaft*.
- Sorokin, P. (1927). *Mobilitatea socială*.
- Tarde, G. (1890). *Les lois de l'imitation*.
- Tönnies, Ferd. (1920). *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Ed. 3. Berlin.
- Vierkandt, A. (1928). *Gesellschaftslehre*, ed. II.
- Weber, M. (1922) *Wirtschaft und Gesellschaft*.